

Dagboek Albanië

maart 1999

*Verslag van mijn tweede reis naar Elbasan
in het kader van het met Nederlandse steun
uitgevoerde onderwijsproject.*

Maart 1999,
Alex Le Mat

Donderdag 18 maart 1999

De torenhoge stapel werk waar ik doorheen moest voor m'n tweede bezoek aan Elbasan is bijna leeg. Vandaag de laatste klusjes, vanavond inpakken en morgenvroeg weg. Bij aankomst op kantoor beginnen de programmawijzigingen al. Een fax van mevrouw Keti Qosja-Kurmaku is binnengekomen. Het concert waarvoor zij me enkele weken geleden uitnodigde gaat niet door op de geplande avond van 24 maart. Datzelfde geldt natuurlijk voor de geplande ontmoeting met enkele van haar collega-parlementsleden. Er zijn extremely objective reasons en de volgende dag zal ik het wel horen.

Vrijdag 19 maart 1999

De dag van vertrek. We zijn ruimschoots op tijd op Schiphol. Deze keer eens geen files tussen Woerden en Amsterdam. Dus nog even rustig koffie drinken en dan inchecken voor een reis die toch weer een beetje spannend aanvoelt. Tot Boedapest zit het vliegtuig boordevol, vooral door een redelijk luidruchtig gezelschap aankomende carrièremakers, die van hun baas een weekendje mogen brassen in de Hongaarse hoofdstad. Een half uur te laat vertrekken we, maar in Boedapest haal ik de aansluiting nog net. De tweede bus rijdt mij als enige naar het vliegtuig richting Tirana en met zo'n twintig passagiers hebben we de plaatsen voor het uitzoeken. Zowaar zit er nog een Nederlands sprekende vrouw in het vliegtuig en wel op de stoel naast me. Ze woont met haar man en haar zoontje van anderhalf al een maand of vier in Tirana. Ze doen vrijwilligerswerk en zijn voor drie jaar uitgezonden door een kerkelijke organisatie. Zij maakt het alledaagse leven in dit gekke land vol tegenstrijdigheden van dichtbij mee en heeft al heel wat hoopvolle en teleurstellende ervaringen achter de rug. Onder de indruk ben ik van de hulp die ze aan Kosovaarse vluchtelingen verlenen in het grensgebied tussen Kosovo en Albanië. Ze vertelt over dagtochten onder gewapende politie-escortes in onveilig gebied op weg naar de vluchtelingenkampen waar humanitaire hulp nodig is om de mensen in barre omstandigheden te laten overleven.

Wat is de oorlog dan ineens dichtbij.

Wat een rustige en veilige klus heb ik te klaren in Elbasan.

De aankomst op het weiland met betonstroken, ook wel vliegveld Rinas genoemd, komt me al bekend voor.

Langs het pad dat loopt naar aankomsthal waren de heggen geschoren, er bloeiden verse viooltjes in de bakken en de palmbomen stonden er goed bij.

Opvallend was het grote aantal gewapende politiemensen en militairen. Even later was het duidelijk: enkele heel belangrijke personen kwamen terug van een vliegreis en werden opgehaald met geblindeerde limousines onder strenge bewaking.

Het vliegtuig was zo vroeg dat Ad en Dritan er nog niet waren om me op te halen. Voor de talrijke taxichauffeurs een reden om me van alle kanten te bespringen met aanbiedingen voor een rit naar de plaats van bestemming. Ik heb de grootste moeite om m'n koffers zelf te dragen. Eén van de chauffeurs is zelfs zo bereidwillig dat hij me blijft "bewaken" tot het moment dat hij merkt dat Ad en Tani er echt zijn zodat ik zeker in Elbasan zal komen.

Ik was inmiddels al een paar dollars lichter want de kosten van een inreisvisum waren net verhoogd van 5 tot 37 dollar.

We gaan op weg naar Tirana. De brug in de richting van de stad was inmiddels afgesloten vanwege instortingsgevaar, maar via een hobbelig zandweggetje kun je de hoofdstad van het land nog altijd bereiken.

Er lag een paar kilometer snelweg meer dan een half jaar geleden. Paarden en ezels op de weg zag ik nog nauwelijks, wel een pelotonnetje wielrenners in redelijk geavanceerde uitrusting. Zij hielden hun training kennelijk op één van de weinige stukken echt asfalt die het land rijk is. Het gevaar van de links en rechts voorbij scheurende auto's nemen ze kennelijk voor lief.

De ontwikkeling van infrastructuur vordert langzaam. Het hele internationale project om een snelle verbinding van de Albanese kust tot het Oosten van Bulgarije te realiseren wacht op voltooiing van het kleinste, Albanese deel. Ook als het geld er is slagen ze erin het niet voor elkaar te krijgen.

Midden in de stad ontmoeten we Gerda. Zij is net klaar met haar werk, blijft nog een paar dagen in Tirana en gaat dan terug. Ze is bezig om ondanks allerlei bureaucratische belemmeringen haar retourreis voor maandag om te wisselen met die van Richard op zondag. Want Richard ligt ziek te bed en kan een dag extra best gebruiken. Op het Skanderbeg-plein zie ik hoe het aanzien van een stad erop vooruit kan gaan als allerlei illegale bouwsels en kiosken gesloopt worden. Daar is het gelukt, verderop nog niet.

We gaan koffiedrinken op één van die leuke terrasjes die Tani overal weet te vinden.

Midden in het centrum gaan we pizza eten maar eerst even bellen naar huis. Tegenwoordig zijn er openbare telefoons waar je met telefoonkaarten kunt bellen. Snel verbinding met Woerden, Mariëlle weet nu dat ik goed aangekomen ben en ze kan met een gerust hart beginnen met haar eerste discofeestje.

In het restaurant zit ik onder een UCK-vlag en dat is aanleiding om van Tani het laatste politieke nieuws te horen. Iedereen heeft immers familie in Kosovo dus is betrokken bij het conflict.

Maar eerst de anekdotes. Op de plaats van de telefooncel stond vroeger een beeld van Lenin, die met een weids armgebaar zijn volgelingen uitnodigde. Aan de overkant stond Stalin met zijn hand op de heup. Het verhaal gaat dat Lenin Stalin uitnodigde mee te gaan eten en dat Stalin zei: “goed, als ik niet hoeft te betalen”. Nog leuker vond ik die van de plaatselijke beeldhouwer die beelden uit de “vorige tijd” verzamelde en een beeld van Stalin gebruikte om de voordeur van zijn huis te blokkeren tegen inbrekers. Dit was het logste en zwaarste stuk materiaal dat hij kon vinden.

Veel komen we te weten over de maffia, die een groot deel van de straathandel schijnt te beheersen. Maar vooral over de macht die ze in Vlore hebben waar ze de vluchtroute over zee naar Italië beheren. Op enig moment had de politie alle boten in beslag genomen maar even later had de internationale maffia ze onder gewapende dreiging weer teruggevorderd. En zo gaan ze gewoon weer door met het smokkelen van mensen naar Italië. Inmiddels is het donker en koud. De Bora waait, een wind die ik tot nu toe alleen kende uit Homerus, maar die pas wat betekent als je hem voelt. Volgens Ad is het alweer beter, want de afgelopen dagen regende het ook nog erbij en was het ijskoud.

De rit naar Elbasan is lang en bochtig. Vijfentwintig kilometer klimmen en daarna dezelfde afstand dalen doe ik nu eenmaal liever op de fiets dan in een auto.

In Elbasan aangekomen kom ik weer een beetje thuis. De ontvangst bij Adem en Elsa is meer dan hartelijk. We worden volgestopt met alle mogelijke lekkere dingen. Om 10 uur wil ik naar bed. Eerst moet ik nog de foto's van mijn dochters laten zien. Dat ik ze de vorige keer niet bij me had was immers een grote fout.

Inmiddels ben ik behoorlijk verkleumd. Een paar graden boven nul in de buitenlucht en geen verwarming binnen. Wat zien ze hier af in de winter!

Elsa ziet het aan me en komt met nog meer dekens aan. Op het nieuwe bed met nieuwe matrassen begin ik aan een lange nacht.

Zaterdag 20 maart 1999

Vroeg uit bed. Voor acht uur onder de warme douche. De gewoonten van het land wennen weer gauw. Zeker als je weet dat je na acht uur alleen koud water hebt, als er tenminste water is.

Bij het ontbijt krijg ik voor het eerst balagoume te eten. Een soort maïskoeken die iedereen bakt ter gelegenheid van het plaatselijke lentefeest op 14 maart. Best wel lekker.

Om 9 uur heb ik de eerste afspraak bij Astrit. Tani en Ad hadden deze een paar dagen geleden gemaakt. Edlira komt eraan gelopen en inderdaad, mijn kinderen hadden gelijk, ze lijkt sprekend op Aisha uit ONM.

Astrit komt pas om een uur of half tien. Hij was naar goed Albanees gebruik de afspraak vergeten. Maar omdat hij iedere zaterdag toch even naar zijn school komt hebben we geluk.

Al gauw merk ik dat de voortgang van het project niet eenvoudig is. Voor het geld dat beschikbaar is kan onmogelijk voldaan worden aan alle wensen van Astrit. En binnen de mogelijkheden kan hij onmogelijk keuzes maken. Telkens als ik probeer op een onderdeel een concrete inventarisatie te maken gaat hij over op een ander onderwerp. Want ook op dat gebied heeft hij weer wensen en ideeën. Uren zitten we zo in zijn steeds kouder wordende kantoor en aan het eind van de eerste bespreking heb ik hem eindelijk zover dat we maandag verder gaan praten over het concreet maken van de wensen. Alle vragen die hij al zo lang had stelt hij me nu in plaats van een paar weken gelden toen ik hem per e-mail daarvoor uitnodigde. Vervolgens merk ik dat hij z'n postbus al weken niet geleegd had.

Als we het gebouw nog eens doorlopen merk ik met schrik dat de toestand slechter is dan een half jaar geleden. Mijn vage plan om architect Gezim een begroting voor noodzakelijke restauratie te maken moet nu maar concreet worden. Nieuwe instrumenten in zo'n gebouw wordt alleen maar wat als aan een aantal voorwaarden wordt voldaan.. We zullen de Albanese autoriteiten erop moeten wijzen dat er nu iets moet gebeuren. Anders zal de Nederlandse hulp misschien wel vertraagd moeten worden.

Astrit wil dat in elk geval niet. Zijn school heeft op 10 mei een feestje en dan wil hij alles hebben. Sinds november weet hij hoeveel geld hij kan besteden en vandaag beginnen we concretisering van de plannen. Ik bereid hem er maar op voor dat 10 mei veel te snel is om alles besteld en geleverd te hebben. Als we eerst maar weten wat het moet worden.

Verkleumd zijn we als we op weg gaan naar de koffie in één van de vele lokaliteiten. Daar stel ik een vraag over de geschiedenis van het land en dat is genoeg om Astrit een historisch college van ruim twee uur te laten geven. Edlira vat het helder en duidelijk samen, maar haar frases zijn opmerkelijk veel korter dan die van Astrit. Het verhaal is interessant genoeg om te onthouden. Ik snap meer van het Albanese gevoel dat ze jaren lang nergens bijhoorden. Alleen Kosovo en Macedonië waren waardevol. Daar stonden de omringende landen voor in de rij. Wat er overbleef, het huidige Albanië, was voor niemand interessant. Zo werd dit land tot het minst gerespecteerde stukje Europa.

Tussendoor doe ik nog een drietal pogingen om hem erop te wijzen dat we maandag in elk geval een inventarisatie van te bestellen kasten gaan maken en dat hij dat in het weekend maar moet voorbereiden. Ik ben benieuwd.

Om een uur of vier ga ik naar huis, koud en hongerig. Ad staat bij de deur. Hij had me gezocht om te zeggen dat we om vijf uur ontboden zijn bij Ketj Qosja – Kurmaku. Anastas Papparisto zal er ook bij zijn en of er een tolk is dat merken we wel.

En ja hoor, stipt om vijf uur rijdt de auto van Fatos voor met Anastas. Fatos is leraar Engels aan de universiteit van Elbasan. Ad kent hem al jaren en hij is een prima tolk. Op weg naar Hotel Skampa is ineens een weg afgesloten door een politiepost, maar Fatos wil ons voor de deur uit laten stappen dus hij regelt iets “on the way that all the red lights become green”. Daar worden we opgewacht door Ketj en haar manager.

Ketj is in de eerste plaats MP (Member of Parliament). Daarnaast is ze pianiste en lerares aan de ONUFRISchool. In een lange monoloog verzekert ze ons ervan dat ze rechtstreeks toegang heeft tot de minister. Deze heeft haar toegezegd dat de regering 50% van de nieuwbouwkosten voor het Cultureel Centrum zou kunnen bijdragen. De rest zou dan uit fondsen moeten komen. Over termijn en de verdere exploitatie is nog niet gedacht. Ze opperde mogelijkheden tot fondsenwerving waarvan de belangrijkste een serie door haar te verzorgen concerten in Nederland zou zijn. Ik kon niet meer doen dan haar toe te zeggen dat ik de mogelijkheden zou onderzoeken. Daarvoor had ik dan wel programma’s en tapes van eerdere concerten nodig. De programma’s waren er wel, maar de tapes moesten gemaakt worden op het concert van 15 april. Naar die datum was het concert van 24 maart verschoven. Bij dit concert zou een Albanese dichter de eregast zijn. Hij had kortgeleden een belangrijke onderscheiding gekregen. Nu is deze dichter ook MP en in die functie moest hij juist een lange buitenlandse reis maken. Het concert is daarom uitgesteld tot na zijn terugkeer. Verder gaat het gesprek uitgebreid over de loopbaan van Ketj als pianiste. Op het eind lukt het ons de bouwkundige toestand van de ONUFRISchool ter sprake te brengen. Ketj zegt toe dit bij het ministerie aan de orde te stellen en ons binnen enkele dagen te informeren over de mogelijke toepassing van die 50%-regeling. Zij lijkt goed begrepen te hebben dat continuering van het Nederlandse hulpproject mede afhangt van het tempo waarin het gebouw opgeknapt wordt.

Voor het diner nodigen we Anastas en Fatos uit en we lopen naar de Condor. De eigenaar herkent Ad natuurlijk, maar ook mij begroet hij hartelijk als een oude bekende. De vraag om een vegetarische maaltijd vindt hij weer heel gewoon en ik krijg “hetzelfde als de vorige keer”.

Anastas en Fatos hebben ons heel wat te vertellen over Albanen en Europa. De bootjes tussen Vlore en Italië spelen daarin een hoofdrol. Fatos komt met een heel plausibel verhaal over de foute kijk van Europa op dit probleem. Hij rekent voor hoe piepklein de totale capaciteit van de bootjes is. Hiermee is het volgens hem onmogelijk de aantallen vluchtelingen over te zetten die Europa binnenkomen via Italië. Hij weet alles van de ferryboats uit Griekse havens die illegalen in veel grotere aantallen overzetten. Maar Griekenland hoort nu eenmaal bij Europa en daar is de maffia dus niet actief.....

Ineens moet ik weer denken aan dat mooie verhaal over grensoverschrijdende misdaad tussen Albanië en Griekenland. Laat een muilezel in het ene land veel eten en houd hem weg bij het water. Leer hem de weg naar een bron aan de andere kant van de grens. Zo vindt hij na wat oefening zelf zijn weg. Dan is hij er klaar voor om onder zijn zadel narcotica te vervoeren zonder dat één douanier hem verdenkt. Eenvoudig toch!

Zondag 21 maart 1999

Ook op zondag is het vroeg opstaan. Haren wassen met koud water is nu eenmaal niet voor mij weggelegd. Maar het valt tegen. Om half acht zit ik in het bad, het water is lauw en wordt steeds kouder. Ik worstel me er doorheen en ruim voordat ik klaarben is het helemaal koud. Even later blijkt het probleem. Gisteren zaten we de hele middag zonder stroom. Net toen wij weggingen om te dineren kwam er een geleerde heer met twee schroevendraaiers en twee tangetjes om de electriciteitsstoring te repareren. Ik zag hoe twee draadjes los uit de buitenmuur hingen. Deze waren losgeraakt van een blokje hout met wat draadjes en een paar loshangende fittingen, dat kennelijk dienstdeed als stroomverdelerkast. Het probleem was kennelijk moeilijk want later op de middag bleek er een nog geleerdere techneut geweest te zijn. De thermostaat van de boiler was nu ook kapot. Die hadden ze nog niet weten te repareren. Daarom hingen er onder dit apparaat ook wat elektriciteitsdraden los. Een beetje oppassen met douchewater leek me wel verstandig. Maar toch, geen probleem is hier zo groot dat ze geen oplossing weten te bedenken. Zo vertelde Ad van een brand in de verdieping onder onze flat. Toen hij hier vorige keer een middag alleen thuis was zag hij ineens rook onder het balkon vandaan komen. Kort daarna ontstond een volksooploop en de brandweer was snel ter plaatse. Van de metalen deur waarachter de rook vandaan kwam was geen sleutel te vinden. Wel zat er een rond gat in. Daar paste de slang precies in en dus kon er meteen gespoten worden. Onmiddellijk daarna was het duidelijk dat achter deze deur de transformatorkast stond die de flat van stroom voorzag. Probleem dus. Ad rekende al op een langdurige periode zonder stroom.

Maar in dit land is nu eenmaal alles verassend en een groepje techneuten wist binnen een paar uur na de brand de stroomvoorziening weer te herstellen.

Zondag was onze vrije dag dus we gingen even over de markt wandelen. Ad had inmiddels een behoorlijke kou te pakken en zou na de middag in zijn bed duiken. Wat een kleurig en lawaaierig geheel is die markt van Elbasan toch. De hele straat wordt erdoor in beslag genomen. De plannen om de handel te concentreren op een vijftal markpleinen waar de gemeente marktgeld zou gaan innen zijn voorlopig mislukt. Op dit punt is de maffia nog de baas over de gemeente, want gemeentebambtenaren zijn maar gestopt met het innen van de gelden en zeker met het verwijderen van illegale handel. Alleen tussen het hotel en de muren van de oude stad zag je dat er illegale kiosken gesloopt waren. Een echte verbetering, want het zag er heel aardig uit. Alleen jammer dat het slooppuin gewoon op zijn plaats is blijven liggen. Het openbaar groen viel op in positieve zin. De ondernemende tuinman die het recht op onderhoud van de stad heeft gekocht is er echt iets van aan het maken. Veel jonge aanplant, mooi gesnoeide bomen en heggen. Dat wordt wel wat. Misschien iets voor de Gemeente Woerden om hier eens een kijkje te komen nemen.

Zwerfvuil tref je overal. De vuilniswagens die Ad in januari afleverde staan nog ongebruikt op een parkeerplaats van de douane. Volgens een bepaalde regel moet er een ongelooflijk bedrag aan invoerrechten betaald worden en de stad schijnt dit bedrag wel te hebben maar het niet te mogen besteden omdat een hogere bureaucratische macht daar nog geen toestemming voor geeft.

De nieuwe telefooncellen zijn populair. Er staan lange rijen wachtenden. Na een kwartiertje geduld kunnen wij ook naar het thuisfront bellen om te zeggen dat het ons goed gaat en dat het eindelijk wat warmer wordt. De zon schijnt al dagen, maar de koude wind gaat eindelijk liggen.

Op het volgepakte terras kunnen we bijna de jas uittrekken. De horeca doet het goed op zondagmorgen. We hebben wel bekijks, ook van de enkele voorbijtrekkende bedelaar, sigarettenverkoper en dronkelap. Openbare dronkenschap komt hier nauwelijks voor maar nu treffen we er één. Als hij doorheeft dat we buitenlanders zijn begint hij in het Russisch te praten. Gelukkig versta ik zijn tavarisch en da zwidanja zodat we enigszins kunnen communiceren. Een stel vriendelijk Albanezen naast ons maakt hem duidelijk maken zij hem wel aan wat middelen voor drank willen helpen. Ik heb de indruk dat hij alleen nog even terugkomt om zeker te weten dat we geen Joegoslaven zijn. Dan is het goed en druipt hij af.

We komen langs de boekhandel waar ik Albanees-Engelse woordenboeken kan kopen voor een prijs die we in Nederland historisch noemen. Het zijn twee verschillende uitgaven, waarvan de ene er heel behoorlijk uitziet. De verkoopster herinnert Ad er nog even aan dat ze van onder de toonbank de Engelse lesmethode kan verkopen die Gerda voor haar cursussen heeft gekozen. Volgens ons zijn het illegale kopieën.

Op weg naar huis maak ik nog snel even kennis met Bardhi, een gemeentebambtenaar die Duits praat en contacten heeft met de douane. Die zal ik nodig hebben als we voor de school van Astrit instrumenten moeten importeren. Na een ochtend lokale sfeer geproefd te hebben kan ik voor de hele middag aan het werk. De schema's die ik morgen met Astrit wil gaan invullen moeten hem geen kans op afdwalen geven, en dat eist veel voorbereiding. Als ik de hele middag gewerkt heb en me ga voorbereiden op het diner met Tani en Edlira blijkt Ad inmiddels 39 graden koorts te hebben. Hij besluit in bed te blijven. Tani was ook ziek, maar is al een beetje opgeknapt en neemt me mee naar een leuk restaurant buiten de stad, gebruik makend van een comfortabele Mercedes. Eén van zijn vrienden, een succesvol directeur van een metaalfabriek, bezit deze sinds kort. We rijden langs een ongetwijfeld mooie weg door de vallei van de Skumbini, maar ik zie er niets van. Het is helemaal donker. Wel merk ik dat aan deze kant van de stad veel nieuwe en grote huizen staan. Ik hoor dat deze alle kort geleden gebouwd zijn. Daaruit kun je dus opmaken dat het sommigen inmiddels goed gaat. Ook het nieuw gebouwde hotel wijst op ambitie.

Tijdens het eten is de toekomstvisie van Tani hoofdonderwerp van gesprek. Hij heeft respect voor de gedrevenheid van de burgemeester. Hij werkt er hard voor en Tani wil dat voorbeeld volgen. Zo hebben ze onlangs een zesjarig contract met een Duitse onderneming gesloten voor de verbetering van de waterhuishouding. Maar niet al zijn collega's zijn zo. Daarom vindt Tani dat de burgemeester één tekort heeft. Hij is zo enthousiast en aardig maar hij schopt zijn luie ambtenaren er niet uit, terwijl hij wel die bevoegdheid heeft. Waar hoor je dit vaker?

We praten over allerlei positieve ontwikkelingen die door de Nederlandse hulp in gang gezet zijn. Vooral over de ONUFRI-school en de verslechterende situatie van het gebouw. Wat moeten we nu? Is er geld voor? Bij wie moeten we zijn? De Minister, de Gemeente, de Foundation ECE, de Soros Foundation, Nederlandse of Europese ontwikkelingsfondsen? Wie het weet mag het zeggen. Het is duidelijk dat dit land en zijn bevolking weer eens in de steek gelaten zijn door de rest van Europa. Allerlei projecten zijn na de pyramidespelen stopgezet of afgebouwd. Deze school was in de eerste ronden niet aan de beurt en dreigt nu helemaal niet meer aan de beurt te komen. Tijd voor een stevig woordje met de verantwoordelijken. Als wij met Nederlands geld een onderwijsproject realiseren moeten toch aan bouwkundige randvoorwaarden voldaan kunnen worden. Die boodschap zullen we de komende dagen uitdragen. En als Tani eindelijk architect Gezim heeft gevonden kunnen we hem laten uitrekenen hoe hoog het benodigde bedrag is.

Het is om moedeloos van te worden. Dit land is alleen bekend door pyramidespelen, mensensmokkel en oorlog in een buurland. Er is waarachtig meer dat de rest van Europa moet weten.

Maandag 22 maart

Het is wat als om zes uur de zon al volop in je kamer schijnt. Op tijd opstaan, eindelijk weer warm water en ik kan er weer tegen. Met Ad is het minder. Hij blijft in bed en zijn afspraken in Tirana worden geannuleerd. Anastas gaat een en ander regelen want hij wil wel alleen naar Tirana. Daar kan hij een nieuwe computer voor de Foundation ophalen.

Om negen uur ga ik naar Astrit. Edlira heeft weer een zware dag te gaan.

Hoestend en proestend komt Astrit aan. Hij heeft afgelopen zaterdag kou gevat toen we een uur of zes in zijn ijskoude en tochtige directeurskamer gezeten hebben. Wel hebben we allebei ons huiswerk gemaakt. Astrit verbaast me door de nauwkeurigheid en degelijkheid waarmee hij na zaterdag zijn taken opgepakt heeft. Binnen twee uur zijn we klaar met het maken van de bestellijst voor de kasten en dat binnen het beschikbare budget. Een bevriende fabrikant gaat ze maken van meubelplaten. Later in de week zullen we er een kijkje gaan nemen.

We zijn van plan niet weer kou te vatten en bovendien schijnt buiten de zon. Dus we gaan naar Piazza del Sole, één van de vele koffiebars. Daar komen we op temperatuur bij een heerlijk warme kop koffie. Een lekker zonnetje dat door de glazen wand schijnt houdt ons op temperatuur. Na een tijdje regelt Astrit dat de muziek wat zachter mag en gaan we aan het werk met de instrumentenlijst.

Het is heel wat plussen en minnen en vooral: keuzes maken. Astrit wil meteen alles aanschaffen wat hij nodig heeft. Met veel moeite raakt hij ervan overtuigd dat je de investeringen kunt spreiden over de komende jaren. De ervaringen met meerjarige projecten zijn voor de mensen hier nu eenmaal niet positief, dus ik begrijp zijn opstelling wel. Of instrumenten in Nederland of Albanië gekocht moeten worden is vaak de vraag. De enige importeur en leverancier van het land, Epton in Tirana, heeft een moeilijk te doorgronden prijsbeleid. Maar we komen er wel achter dat importeren ook niet alles is. De kosten en formaliteiten bij de douane zijn niet niks. Met veel passen en meten, plussen en minnen maken we een zo verantwoord mogelijke besteding van de voor dit doel beschikbare 37.500 dollar.

Als we zover zijn praten we nog even over de op te stellen lijsten van partituren en CD's en dan hebben we het om een uur of drie wel weer gehad, met name de grieperige Astrit.

Eén tegenvaller staat me nog te wachten. We gaan een kijkje nemen in de schoolbibliotheek. De vorige keer was ik daar namelijk niet geweest. Het stemt me treurig. Een donkere en vochtige ruimte, nauwelijks licht, muren met goedkope verf die voortdurend stof afscheiden.

Om nieuwe spullen goed te bewaren zullen goede kasten in elk geval nodig zijn. Maar op termijn moet er meer gebeuren tegen vocht en wind.

Tegenover de bibliotheek is het sanitairblok. Maar alleen al vanwege de lucht die me tegemoet komt besluit ik er evenals de vorige keer geen kijkje te gaan nemen.

Kortom, de klus voor architect Gezim wordt steeds belangrijker en woensdag horen we wat de Foundation er van vindt.

Gelukkig kunnen we ook nog lachen. Er staat een kast van afwijkend model met een gordijn ervoor. Ik ben benieuwd wat daarachter zit. En ja hoor, de verzamelde werken van Enver Hoxha en verwanten. Dat was de literatuur die tot een jaar of acht geleden verplicht gelezen werd.

Astrit duikt nu zijn bed in en ik ga kijken hoe het met Ad is. Edlira en ik zijn eigenlijk de enigen zijn die nog gezond zijn.

Ad gaat nog maar niet mee eten en hoopt morgen in staat te zijn de directeuren toe te spreken bij de geplande vergadering.

Met Tani en Edlira ga ik naar de Condor. Tani komt terug op vanmiddag en vertelt over de tijd dat hij in schoolboeken de namen van in ongenade geraakte personen zat door te halen voordat erin gelezen mocht worden. In het Westen heb je hier wel eens van gehoord, maar nu is het toch wel erg realistische geschiedenis. Ik blijf hem een bijzondere man vinden. Zo heeft hij zichzelf Engels geleerd. Daarvoor gebruikte hij een methode met videobanden. En pas toen de buitenlandse contacten begonnen kon hij zijn kennis in praktijk brengen. En als tolk kan hij nu alles aan. En dan te weten dat hij ook met Russisch, Frans en Italiaans uit de voeten kan.

Maar, hoe je het ook wendt of keert, het gesprek komt weer op de mening van Europa over Albanië. En over de binnenlandse maffia, die helemaal niet zo groot is als we denken. En de grootste macht komt dan nog van over de grens. De douane en de politie zijn zo slecht uitgerust dat ze machteloos staan.

Een krachteloos land, dat voor niemand een bedreiging vormt, verdient een betere naam.

Dinsdag 23 maart 1999

Om half zes in de ochtend word ik wakker. Op straat is alles al in volle gang. De wolken voorspellen niet veel goeds en mijn ingewanden voelen fout. Dat belooft wat voor vandaag. Eerst proberen op de been te blijven. Maar eens proberen of de meegebrachte Diarem waarmaakt wat de naam belooft. Na nog een uurtje onrustig liggen sta ik op en alles zit tegen. Er is geen warm water, we zitten zelfs helemaal zonder. Ad komt ook gammel uit z'n bed, dus echt optimistisch gaan we niet aan de slag.

Om negen uur treffen we de schooldirecteuren in een ijskoud zaaltje van de Luigij Guraguqischool. Ad zal daar de voortgang van het project bespreken en kijken hoeveel interesse er is voor managementtrainingen.

Op één na zijn alle directeuren aanwezig en zelfs redelijk op tijd. Iedereen is op de hoogte van het feit dat Ad ziek is, dus dat is het eerste onderwerp van gesprek. De wandeling van twintig minuten door de druilerige regen heeft hem geen goed gedaan.

Gelukkig begint de vergadering met toespraken van redenaar Anastas Paparisto, de voorzitter van de Foundation. Ad kan eerst op adem komen. De geagendeerde onderwerpen over aanschaf van boeken, gebruik van de computer en financiële verantwoording roepen veel discussie en vooral veel vragen op. Hier merk je hoe elementair je hier bezig moet zijn. Printerstoringsen en vervanging van inkt lijken de belangrijkste kwesties. Uitgebreid wordt er gediscussieerd over financiële verantwoording op basis van rekeningen. Zeker bij contante transacties is dit hier een nog grotendeels onbekend fenomeen. Gezamenlijk komt men tot de vondst dat er een standaardmodel rekening voor alle scholen gemaakt wordt.

Anastas heeft zijn lessen in vergadertechniek ter harte genomen. Van alle discussies maakt hij een, vooraf voorbereide, conclusie.

Ad houdt een verhandeling over mogelijke onderwerpen voor managementtrainingen. Daar valt het me op hoe nieuwsgierig iedereen is. Men heeft geen enkele basiskennis op dit gebied en wil van alles leren. Maar tegelijkertijd zijn al deze mensen dag en nacht bezig met het vechten tegen gebrek aan alles. De meeste elementaire condities voor behoorlijk onderwijs ontbreken.

Ik vind het een schande dat de Europese fondsen zich na de pyramidespelen teruggetrokken hebben en de mensen nu in de steek laten.

Na de bijeenkomst gaan we ons eerst opwarmen in de kamer van directrice Dhorata Valerq. Het is dringen om de ene elektrische kachel. Ad heeft de warmte het hardst nodig dus hij zit "frontaal". Na de warme thee gaat hij naar huis. Tani houdt een voorbijkomende auto aan, natuurlijk weer een kennis van hem. En zo bespaart hij Ad een wandeling van ruim 20 minuten door de koude regen.

Ik mag nu voor de kachel zitten en ga in beraad met Dhurata en haar adjunct, Bardhyl Qafleshi. We gaan het hebben over de muzieklessen. De Luigij Guraguqischool is een school met een aparte status. Er is een elementary school voor 6-9 jaar en een secondary school voor 14-18 jaar. In deze laatste worden kinderen van het platteland opgeleid tot onderwijzer. Hun praktijkervaring doen ze op in de klassen van de jongste schoolgenoten. Dit systeem was 90 jaar uniek in Albanië. Sinds kort heeft het navolging in twee plaatsen. Voor een indruk van de muzieklessen ga ik in enkele lessen een kijkje nemen. Alle kinderen leren een liedrepertoire met begeleiding van mandoline. In een ijskoud klaslokaal zitten ze met de jassen aan en dicht tegen elkaar hun repertoire te oefenen. Niet voor alle leerlingen is een instrument. De instrumenten die er wel zijn, zijn kapot en missen één of meer snaren. De voorraad die ze enkele jaren geleden hadden is op. Oude telefoondraden zijn wel een alternatief, maar het is lastig stemmen en het klinkt niet echt geweldig. Ellende alom.

Op een gegeven moment pakt Bardhyl een instrument in zijn handen en begint met volle overgave een lied te zingen. De warmte straalt er van af, en even voel ik de kou niet meer. Teruggekomen voor de kachel moet ik weer terughoudend en voorzichtig zijn terwijl mijn hart zegt dat we nu onmiddellijk moeten helpen. Deze kinderen gaan straks terug naar het platteland. Daar zullen ze een belangrijke rol in de gemeenschap spelen. Hun opleiding moet ze daar toch behoorlijk op kunnen voorbereiden.

Ideeën en fantasieën hoor ik genoeg, met name van de inspirerend enthousiaste Bardhyl, maar ik moet alles eerst eens op me in laten werken en belooft overmorgen terug te komen.

Voor ik wegging moest ik even een sanitaire stop maken. Een schoonmaakdame begeleidde me naar het toilet. Wat ik daar aantrof is onbeschrijfelijk. Dit had ik nog nooit gezien. En toch doen ze hun best om het schoon te houden. De kraan van een soort wasbak staat de hele dag open waardoor de vloer permanent onder water staat. Dat is de enige manier om de boel "schoon" te houden.

Vervolgens loop ik door de steeds sterker wordende regen naar huis.

Om vijf uur heb ik een afspraak met Gezim bij de ONUFRIschool. Anastas had net gebeld dat Astrit inmiddels ziek op bed ligt, maar ik ga toch maar voor de zekerheid. Alleen Tani is er, maar geen Gezim. Dan maar even naar Tani z'n kantoor op het gemeentehuis. Daar staat tenminste een goede straalkachel. Zo kan ik me even opwarmen terwijl hij een brief afmaakt naar een Italiaanse wegenbouwer die in de markt is voor het aanleggen van een nieuwe weg tussen Tirana en Elbasan. Ik gebruik de tijd om het (Nederlandse) liedje over de markt van

Elbasan te vertalen in het Engels. Dichter annex uitgever Bujar zal het later aanpassen in het Albanees en dan wordt het gebruikt voor een of andere editie die een plaatselijk journalist op stapel heeft staan. In de avond lopen we door de regen naar de Condor. Mijn ingewanden lijken de aanval van vanochtend overleefd te hebben en het eten smaakt best. Als het tijd is om naar huis te gaan giet het inmiddels pijpenstelen. Als ik thuiskom ben ik kletsnat en verkleumd. Ik begrijp dat dit niets is vergeleken met wat Ad en Gerda vorige week meemaakten, maar ik vind het al erg genoeg. In de badkamer verwacht ik ook al niet veel goeds. Ik hoor wat gerommel en gepruttel. Maar onverwacht blijkt er ineens warm water te zijn. Zo'n verrassing komt nog eens op tijd. Zo ben ik enigszins gerecupereerd als ik mijn warme bed in duik.

Woensdag 24 maart 1999

Na een voortreffelijke nachtrust sta ik op terwijl er een bleek zonnetje schijnt. Om negen uur belt Tani. Hij verwacht me om half tien. Daar zal Gezim ook komen. We treffen elkaar in de koffieshop van het gemeentehuis, een best wel gezellig ontmoetingspunt met een artistieke en spraakmakende uitbater.

Ik heb de indruk dat de ambtenaren hier zeker zo veel tijd doorbrengen als achter hun bureau. Het is er in elk geval altijd vol en gezellig. Een gitaarspelende collega van Tani had het liedje van de fax gepikt, schuift aan en vertelt van alles over de folkloremuziek in Elbasan en de verschillen met die interessante, polyfone muziek uit het Zuiden, waar hij ook veel van weet. Er zijn in elk geval heel wat festivals waar hij me mee naar toe wil nemen. Ruim over tien komt Gezim aan met de mededeling dat hij weinig tijd heeft. Dus gelijk naar de school en aan de slag. De toestand van het gebouw is verslechterd. Ik zal daar in mijn voortgangsrapportage aan ICCO zeker iets over moeten zeggen. Ik wil in elk geval weten wat de kosten van de meest noodzakelijke verbeteringen zullen zijn. Dan weten we tenminste waar we het over hebben. Nieuwe instrumenten bewaren in klassen waar wind regen en stof geen vrij spel hebben lijkt me een redelijke minimumeis.

We doen ons werk lekker buiten op een bankje. De zon doet zijn werk goed. Ik ben de kou van gisteren bijna vergeten.

Vervolgens aan het werk met Astrit. De bestellijst van de instrumenten moeten we nog doornemen.

Ik had een uitgebreide tabel gemaakt. Gisteren heb ik die aan Astrit gegeven. Installeren op zijn computer was nog niet mogelijk. Ik had nu een andere bestandsversie bij me waarmee het wel zou lukken. Maar nee hoor.

Astrit had de lijst op zijn bed liggen bestuderen en een foutje gevonden. Daarom had hij maar een nieuwe gemaakt. Wanneer hij dat gedaan heeft weet ik niet, dat het hem enkele uren gekost heeft weet ik zeker. Wat een man!

Aanschaffen in Nederland of Albanië blijft in enkele gevallen nog een vraag. De bijna dagelijks wijzigende importregels zijn bijna door niemand te volgen. Tani probeert vanmiddag wat meer te weten te komen.

Als we klaar zijn met de instrumenten gaan we aan de verf beginnen. Gelukkig hebben we hier geen grote problemen. Sadik Kasa, een plaatselijke galeriehoudster, tevens docent aan Astrits school, importeert verf en materialen uit Italië. De kwaliteit is in orde, de prijzen ook. Ze kunnen zeker anderhalf jaar vooruit hadden ze al op grote lijsten berekend. Na even praten blijkt het ook mogelijk om twee jaar vooruit te kunnen. Met deze mensen kun je tenminste iets doen aan meerjarenplanning en dat is in dit land vrijwel uniek.

We krijgen het ook over lijstprofielen die Sadik voor veel geld moet importeren waardoor ze te duur zijn voor de leerlingen. Hij laat zien hoe hij zelf met de hand goedkopere varianten maakt. Als ik zeg dat dat misschien wel met een machine uit Nederland zou kunnen is hij bij voorbaat al gelukkig.

Op weg naar de onvermijdelijke koffie is het weer inmiddels helemaal opgeklaard. We naderen in ras tempo de twintig graden. De modder van gisteren wordt geleidelijk aan weer vervangen door stof.

Na de koffie gaan we op weg naar Astrits kantoor. Bij aankomst zit het orkest al klaar. Voor we aan het werk gaan eerst een concert. Orkest, solisten, klein ensemble. Alles zit erin en de organisatie is prima. Zittende op zijn stoel heeft Astrit alles in de hand. En daar krijg ik weer dat gevoel, hetzelfde als de vorige keer: wat een kinderen, wat een talentjes, wat een toewijding. Hoe kan het zijn dat zij zo mooi moeten musiceren op zulke slechte instrumenten. Virtuoze leerlingen in een klarinetconcert van Stamitz, een vioolconcert van Vivaldi en een solostuk voor accordeon. Aardig pianospel op een piano die niet meer gestemd kan worden, maar wel de beste van de school is. Een trionsonate van Scarlatti, uitgevoerd op een manier zoals het hier dertig jaar geleden gebeurde, maar wat kon dat mooie meisje dat ik vorige keer op de foto nam ontzettend mooi fluit spelen.

Het slechte gebouw mag dan wel een probleem vormen, we moeten volhouden om dit talent te koesteren.

Thuis heb ik een uurtje tijd om wat huiswerk te maken. Daarna vertrekken Ad en ik voor een vergadering met de Board van de Foundation. Om vijf uur beginnen we. Schaaltjes met nootjes, Cola en Fanta staan klaar. Daar moeten we de avond mee door komen. Net voor we van start gaan worden we overvallen door een opgewonden man. Hij is de vader van een leerling die al tijden wacht op een bril uit het brillenproject van Figuerete. Iedereen heeft de schuld en niemand is te vertrouwen naar zijn mening. Tot rede is hij niet te brengen. De kwestie is

gewoon dat zijn kind een bijzondere sterkte van glazen nodig heeft en daarom langer dan anderen moet wachten. Veel te laat begint Anastas met zijn openingsrede en de vergadering loopt uit tot een bijeenkomst die rechtstreeks voortkomt uit de politieke traditie van het land. Heel veel woorden, argumenten, herhalingen van argumenten, verdachtmakingen en stokpaardjes, maar geen besluiten. Met jassen aan houden we in het slecht verlichte, grauwe lokaaltje een zitting van bijna zes uur. Het straalkacheltje straalt de hele avond in Ad zijn richting. Hij heeft het nodig, want hij ziet er niet goed uit. Van besturen hebben ze nog echt geen kaas gegeten en Anastas moet het echte voorzitten nog leren. De leden van de board informeren elkaar niet over wat ze doen. Gezim vindt het moeilijk zijn zakelijke belangen te scheiden van zijn bestuursfunctie. Vilma kan geen afstand nemen van oude partijdiscipline en bijbehorend protocol. Na zes uur ben ik moe en Ad is doodop. Gelukkig worden we met de auto thuisgebracht. Midden in de stad worden we nog even opgehouden door een auto met zwaailicht. Er stappen mannen in leren jacks en mobilifoons uit. Of het politie was of maffia weet ik niet, maar als de chauffeur zegt dat hij Nederlanders vervoert die hier voor onderwijszaken zijn mogen we onmiddellijk doorrijden. Om elf uur zijn we thuis en willen meteen naar bed. Maar nee hoor. Elsa wist dat er geen diner gepland was dus we krijgen van haar een volledige warme maaltijd voorgeschoteld. En dat als het bijna middernacht is. Het smaakt goed, ik ben een prima eter, maar dit krijg ik niet voor elkaar. Van alles een beetje en dat was het dan. Over twaalfen moet Ad nog gaan inpakken, want morgen gaat hij terug en Tani heeft vanaf 8 uur nog wat afspraken voor hem gemaakt.

Donderdag 25 maart 1999

Na een korte nachtrust sta ik om acht uur op. Ad ligt in zijn bed en heeft zijn afspraken op het gemeentehuis laten annuleren. De ochtend van zijn geplande vertrek is hij echt te beroerd om nog wat te doen. Tegen tien vertrek ik naar mijn eerste afspraak op de Luigij Guraguqischool. Het weer is nu prachtig, mijn jas heb ik voor het eerst niet meer nodig. Twee dagen geleden had ik nog niet een echt idee hoe de school te helpen. Ik wil meer weten. Dhurata en Bardhyl moeten me eerst maar eens meer vertellen over het onderwijsprogramma. Zoals ik inmiddels gewend ben sommen ze uit het hoofd de voorschriften en eisen van het onderwijsprogramma op. Zo kom ik er achter dat de wens om een schoolorkestje voor folkloremuziek te formeren betrekking heeft op aanvullende activiteiten voor een deel van de leerlingen. De basisbehoefte blijkt bij nader inzien toch echt dat er een bespeelbaar instrument voor elke leerling is. Een voorraad mandolines en gitaren en een reservevoorraad snaren vormt de noodzakelijke basisuitrusting. Daar moeten we in Nederland wat mee kunnen en ik zeg ze toe dat ik mogelijkheden ga onderzoeken. Met een aantal toetsinstrumenten zullen ze best geholpen zijn om hun programma wat breder te kunnen maken. Daarover zal ik nog eens praten met de gebroeders Van Vliet. Het afscheid is allerhartelijkst. Ik word overstelpt met uitnodigingen voor allerlei activiteiten. Ze snappen wel dat ik niet overal bij kan zijn. Ik kan ze alleen maar toezeggen dat ik mijn best zal doen om terug te komen met nieuws uit Nederland. De volgende afspraak is op de timmerfabriek waar Astrit zijn kasten wil bestellen. De voorraad die ze hebben staan is miniem, maar het fabriekje lijkt goed werk te leveren. De panelen waarmee ze werken hebben de gewenste kwaliteit. Astrit was 's morgens vroeg over zijn toeren geraakt door een telefoontje van Gezim. Als Member of the Board had hij laten weten dat de Board toestemming moest geven voor de bestelling en dat hij daartoe maar eens levering door zijn eigen timmerfabriek moest overwegen. Ik heb heel wat tijd nodig om Astrit uit te leggen dat de afspraken van gisteren toch anders waren. Hij moest alleen prijsopgave bij verschillende fabrieken vragen. Daarbij is het zijn keus om ook naar Gezim te gaan. Ik adviseerde hem dit om tactische redenen dit wel te doen. Vervolgens moet Astrit zelf de beslissing nemen. Bij gelijke kwaliteit verwachten we dat hij de goedkoopste aanbieder kiest. In dat geval mag iemand uit de Board hem in geen enkel opzicht belemmeren. Gezim dient in dat geval zijn zakelijke belangen te scheiden van zijn bestuurlijke functie. In Nederland is dit vaak moeilijk legde ik uit, maar hier moeten ze er kennelijk nog helemaal aan wennen. Na afloop van dit bezoek worden we afgeleverd in het Centrum waar Astrit mij een rondleiding door de oude, ommuurde binnenstad gereft. Wat weet deze man toch veel van de geschiedenis. Achter de muren van de steegjes blijken aardige tuintjes te zijn. Ergens ontmoeten we natuurlijk weer bekenden van hem. En dat betekent binnenkomen, koffiedrinken en foto's van de kinderen laten zien. Astrit besluit nu maar zijn uitnodiging bij de plaatselijke onderwijsinspecteur af te zeggen omdat hij andere verplichtingen heeft. Vijf minuten worden een half uur en langs een aantal aardige plantsoentjes langs de stadsmuur lopen we naar het onvermijdelijke terras. We komen zijn collega's onderweg tegen. Zij zijn al klaar bij de inspecteur. Ze kregen instructie over hoe te handelen als het Kosovo-conflict uit de hand loopt. Ze deden er behoorlijk lacherig over maar ik voelde de problemen ineens erg dichtbij komen. Sterker nog, er zijn signalen dat grote aantallen vluchtelingen op weg zijn naar Albanië. Dat is de enige weg die ze nog rest als de grens naar Macedonië dicht gaat. Het zullen er straks misschien wel tienduizenden zijn. Hoe moet dit straatarme land ze allemaal opvangen? Hoe worden ze hier

ongewild in de oorlog betrokken? Laat Europa Albanië straks weer in de steek of komt men in actie? Moeten vluchtelingen een dak boven hun hoofd krijgen in scholen waar de daken lekken en de helft van de ramen kapot is? Niemand weet het. Voorlopig wacht men gelaten af.

Ondanks de zorgen smaakt de koffie goed. We bespraken nog wat zaken ter voorbereiding van het voor morgen geplande bezoek aan de Epton Music-Company in Tirana. In de stralende zon loop ik naar huis en daar wacht me een volgende verrassing. Ad was nu echt ziek en hing op de bank in plaats van in de lucht. Het vliegveld was gesloten omdat het Albanese luchtruim ter beschikking van de NATO is gesteld. En hij had een dokter nodig. Die was er gauw en stopte hem vol met medicijnen en een eenmalige voeding per infuus. De kapstok deed daarbij goede diensten. Een paar uur later zag je hem zienderogen opknappen. Dat moest ook wel met een zware reis in het vooruitzicht. Het was zelfs de vraag of hij morgen wel zou kunnen reizen. De dokter stelde ons gerust. Als het nodig was zou hij gewoon meerijden tot de Albanese grens. Wat een fantastische mensen ontmoet je hier toch!

Tani en ik gaan over de terugreis nadenken. Het Malev-kantoor heeft geen optimistische berichten. Het Nederlandse consulaat is gesloten. Morgen bellen.

In de loop van de avond knapt Ad verder op. Nu heeft hij duidelijk veel slaap nodig. Dat had de dokter goed gezien.

Ik krijg van Elsa een bord met ondefinieerbare, maar heerlijke soep en ga een lange nacht maken. Morgen is er genoeg te doen. Gelukkig belt Marie Louise, mijn vrouw, dus het thuisfront weet hoe het er voor staat. Ook ik kom zeker niet op de geplande tijd thuis.

Vrijdag 26 maart 1999

Vroeger dan anders zitten we aan het ontbijt. Ad is duidelijk opgeknapt. De dokter meldt zich op tijd voor zijn injectie met antibiotica. De dag begint hoopvol. Nu de reis nog. Het consulaat heeft niet veel nieuws. Tot zaterdagavond 24 uur geen vliegtuigen. En daarna is het maar de vraag. Hun eigen mensen die terug moesten waren van plan met de boot naar Italië te gaan, maar ook dat blijkt onmogelijk. Er is maar één weg. Met de auto naar Griekenland en dan vliegen vanaf Thessaloniki. Daarvandaan gaan zelfs directe vluchten naar Amsterdam. Volgens Tani's actuele routeplanner op CDROM is de afstand bijna 350 kilometer. Dat lijkt niet al te ver, maar hier moet je daar anders over denken. Er is nog heel wat te regelen.

De Albanese chauffeurs kunnen niet allemaal Griekenland in. Ad moet zijn kuur afmaken. Zeven uur in de auto is een hele trip zeker als we de trip van de Griekse grens naar Thessaloniki aan de andere kant van de grens moeten regelen.

De kortere route door Macedonië valt af. Het is daar niet helmaal rustig en we gaan geen risico lopen voor een uurtje tijdwinst.

De vraag is nu hoe we de reis gaan organiseren. Gelukkig belt Marie Louise precies op tijd. Zij probeert de ANWB in te schakelen. Die heeft geen enkel idee anders dan dat men zich afvraagt wat wij in Albanië te zoeken hebben. Inmiddels is Tani ook op informatie uitgegaan. Het ziet er niet goed uit. Vliegen van Griekenland naar Budapest schijnt ook al onmogelijk te zijn. Met onze Malev-tickets kunnen we niets meer dus.

Om 12 uur nemen we de beslissing om tenminste zeven uur te gaan rijden en om half 1 staat de taxi voor. We krijgen van Elsa nog een overdadige lunch. Zo kunnen we met volle maag vertrekken. Even na enen belt Marie Louise nog een keer. In Nederland wisten ANWB en reisbureaus echt niets zinnigs te zeggen. Dus we zullen alles zelf verder moeten regelen.

Het vertrek is anders dan we een paar dagen geleden konden bedenken. Geen tijd gehad om afscheid te nemen van Astrit, Edlira en veel andere vrienden. Ik heb wroeging tegenover Astrit. Het bezoek aan Epton was voor hem zo belangrijk en nu heb ik het geannuleerd. Het afscheid van Elsa en Adem is bijzonder. Ze hebben het best moeilijk om rond te komen en toch weigeren ze hardnekkig betaald te worden voor de extra overnachting. Ze zijn bezorgd over onze terugreis dan over alles wat hen misschien te wachten staat. Daarentegen krijgen we nog van alles mee voor onderweg en vooral balagoume voor de kinderen. Albanese hartelijkheid kent geen grenzen.

We hebben berekend dat we in ieder geval voor donker de Albanees-Griekse grens bij Kapsthiçë over kunnen zijn. De rit naar het Zuiden valt mee. De weg ligt er redelijk bij. Het landschap in de vallei van de Skumbini en langs het meer van Ohrid is prachtig. Als je tenminste de bouwvallen, verlaten fabriekscomplexen, openbare vuilnisbelten en armoedige gehuchten vergeet. Op een bepaald moment zag ik een man met zijn handen bungelend aan een kabel de rivier oversteken. Dat was de verbinding tussen de weg en zijn boerderij aan de andere kant.

Tussen armoede en rotzooi is er veel moois, maar het zal nog jaren duren voor dit land daar iets mee kan.

Onderweg worden we drie keer opgehouden bij een politiepost. Telkens als Tani ons verhaal vertelt mogen we meteen doorrijden.

Voorbij het meer komen we in een vlak gebied waar je enige ontwikkeling op het gebied van de landbouw ziet. Voor Albanese begrippen ziet het land er soms opvallend gecultiveerd uit. Om kwart over vier zijn we in Korçë. Het is tijd voor Ad z'n injectie. Ook hier heeft Tani natuurlijk weer vrienden. Hij stapt ergens uit en komt even later weer tevoorschijn met iemand die ons verder de weg zal wijzen. Een van de vele bouwvallen in deze best wel aardige stad doet diens als hospitaal. De onooglijke ingang voor de eerste hulp is aan de achterkant. Binnen wordt Ad door een norse arts geholpen. Schijnbaar was hij het niet zo eens met de kuur die zijn jonge collega in Elbasan had voorgeschreven. Makkend geeft hij de injectie en we kunnen weer verder.

Tani's maatje rijdt met ons mee de stad uit tot hij ons de weg maar Kapshicë heeft gewezen.

Over een smalle maar redelijk begaanbare weg gaan we door een desolaat gebied met armoedige gehuchten. We rijden steeds hoger de bergen in en het wordt kouder. Dwars door dit traditionele smokkelgebied rijden we naar één van de weinig officiële grensovergangen met Griekenland. Na een zanderig en modderig gedeelte komen we aan bij de grens. Tani vertelt ons verhaal aan de douane, die vandaag kennelijk meer lotgenoten heeft ontmoet. Voor een koud, tochtig hokje moeten we onze paspoorten laten zien en na het onvermijdelijke stempel mogen we meteen door. Dan moeten we een paar honderd meter afleggen met onze zware koffers tot we in Griekenland zijn. En daar volgt weer een stukje medewerking. De taxichauffeur en Tani mogen allebei de grens niet over. Maar de chauffeur krijgt de kans zijn papieren af te geven en mag dan helemaal doorrijden tot de Griekse kant. Dat scheelt heel wat gezeul. We nemen nu in de kou afscheid van Tani en de chauffeur. Ze waren weer geweldig. Tani had nog even wat inlichtingen ingewonnen. Hij adviseerde ons de Albanese taxi's in Griekenland te laten voor wat het was en een Griekse taxi te nemen. Eerst even naar de douane aan deze kant. Wat een verschil: een kantoor met ruiten erin, verwarmd en normale toiletten.

Even verder staat het groepje Griekse chauffeurs. We geven aan dat we naar Florina willen, de eerste grote stad, op 50 kilometer van de grens. Eén uit de groep spreekt Engels en ontpopt zich als de centrale regelmeester. Hij bepaalt wie de rit gaat maken en dat is nou net zijn zwager. We spreken tevoren de prijs af en gaan op weg in een veel comfortabeler Mercedes dan we gewend waren en over bochtige wegen, die in goede staat verkeren. In een paar kilometer hebben we een andere wereld bereikt. We rijden steeds hoger de bergen in en komen op een gegeven moment in de dikke sneeuw terecht. De bijrijder toont ons de skipistes waar morgen iedereen weer naar toe zal trekken. Onderweg worden we twee keer bij een controlepost opgehouden. Kennelijk is aan deze kant van de grens ook veel controle nodig. Het gesprek komt natuurlijk op de aanleiding voor onze reis, de crisis in Kosovo. In Griekenland heeft men daar zo zijn eigen gedachten over. In eerste instantie deugen Albanen niet en bovendien valt de NATO hun Servische vrienden aan. Men is zelfs verbaasd over het feit dat wij bijna 150 kilometer door dat land kunnen rijden zonder overvallen te worden.

Na een uur zijn we in Florina waar we onze intrek nemen in hotel Antigone. Even opruimen en dan een hapje eten. Op weg naar het Centrum lopen we bij een reisbureau binnen. De eigenaar blijkt Duits te praten. Dat is boffen. Hij verrast ons met de mededeling dat er al heel wat mensen geweest zijn die via Griekenland vertrekken uit de Balkan. De luchthaven van Budapest is nauwelijks nog bereikbaar. De kans dat de Griekse luchthavens dichtgaan is niet ondenkbeeldig. Gebruik van ons Malev-ticket kunnen we vergeten. Hij zal zoeken wat de mogelijkheden zijn. Boeken kan in elk geval niet meer, want de centrales zijn dicht. In Griekenland is het ook nog een uur later dan in Albanië. Hij heeft wel een tijdje werk dus hij adviseert ons eerst maar te gaan eten. Daarvoor wijst hij ons de weg naar de Pizzeria. Desgevraagd zegt hij dat het bureau eigenlijk al gesloten is, maar dat hij ons graag te hulp komt. We eten een grote pizza en het smaakt prima na een lange rit. Een uur later zijn we terug. De volgende ochtend is er één vlucht naar Amsterdam. Daar zijn nog twee plaatsen vrij. Als we op tijd op het vliegveld zijn kunnen we die misschien bemachtigen. Lukt dat niet kunnen we 's avonds via Wenen naar Amsterdam vliegen, tenminste als het luchtruim op weg naar Wenen dan nog open is. Hij had namelijk begrepen dat het Bulgaarse luchtruim gesloten zou worden.

Om tijdig in Thessaloniki te zijn zouden we om half vijf op moeten staan. Voor onze biologische klok betekent dat half vier. Voor alle moeite willen we de man tien dollar fooi geven. Hij had immers een uur werk voor ons gedaan en geen reis kunnen boeken. Dan krijgen we het Griekse verhaal over Kosovo te horen. Hij wil geen geld aannemen dat de agressor tegen zijn Servische bondgenoten representeert. Hij houdt een heel verhaal over de traditionele verbondenheid tegen de gemeenschappelijke Turkse vijand en de verbondenheid in het Orthodoxe geloof. Hier bestaat duidelijk Grieks nationalisme. De heftige aanvallen tegen de Amerikaanse ambassades in Thessaloniki en Athene geven uiting aan deze gevoelens.

Overigens kan hij ons nog wel verder helpen. Een zwager van hem is taxichauffeur en die kan voor ons het vervoer naar Thessaloniki wel verzorgen. Tien minuten later staat hij voor onze neus. Hij loopt meteen mee naar het hotel. Daar regelt hij de nodige zaken en zorgt ervoor dat we tijdig gewekt zullen worden.

De eerste helft van de reis zat alles mee. Nu snel naar bed voor een korte nachtrust.

Zaterdag 27 maart 1999

Om half vijf gaat de telefoon. Tijd om op te staan. Een kwartier later laat de chauffeur weten dat hij er is. Hij laat de receptiemedewerker weten dat we flessen mineraalwater mee moeten hebben voor de reis en zegt tegelijk dat hij niet moet zeuren over betaling. Het gaat om service aan zijn buitenlandse klanten. Om vijf uur stappen we in voor een rit van ruim tweeënhalf uur naar het vliegveld van Thessaloniki. Het regent, maar als het licht wordt zal de zon doorbreken.

De chauffeur heeft in Duitsland gewerkt dus communiceren is makkelijk. Hij vertelt honderduit over zijn klantgerichtheid, het vruchtbare landschap en de Griekse way of life..

Zijn mening over slechte Albanezen en onterecht bedreigde Serviërs lijkt hier algemeen te zijn. Onderweg nemen we een Grieks ontbijt met voortreffelijke koffie. De chauffeur benadrukt nog eens dat zijn klanten het goed moeten hebben. In Thessaloniki rijden we niet over de rondweg maar toont hij ons het centrum. We rijden langs de havens en het grootste casino van Europa. Daar verspelen per weekend 20.000 bezoekers, veelal arme Grieken, hun zuurverdiende geld. Maar de vergelijking met de pyramidespelen gaat volgens de chauffeur niet op. Even voor achten zijn we bij het vliegveld.

Bij de ingang is het bureau van Olympic Airways en inderdaad, er zijn nog twee kaartjes te krijgen. De informatie van de reisbureau auman klopt. We hebben weer geluk. Over een uur vertrekt het vliegtuig. Eerst naar de EHBO voor Ad z'n injectie. De Griekse arts onderwerpt Ad snel aan een onderzoek en bevestigt de diagnose van haar Albanese collega. Ook de antibiotica waren naar haar mening de juiste. Na een paar minuten was de klus geklaard. Nu koffie drinken en bellen naar het thuisfront. Met een half uur vertraging vertrekt het vliegtuig, dat vanaf Athene op weg was naar Amsterdam. De Boeing 737 zat inderdaad propvol bij een vlucht waar normaal maar enkele tientallen stoelen bezet zijn. De route werd helemaal omgelegd, eerst terug naar Athene en daarna onder Sicilië door en over Corsica richting Amsterdam. Het hele luchtverkeer boven Europa was inmiddels omgelegd. Vanuit Griekenland was een ongekend groot aantal reizigers op weg naar West Europa.

Precies 24 uur nadat we vertrokken uit Elbasan landen we op Schiphol, waar de familie al stond te wachten. De eerste vraag van Frédérique, mijn jongste dochter, was of ik niet vergeten was de foto van Edlira te maken....

Een etmaal lang had alles meegezeten en iedereen was ongelooflijk behulpzaam geweest. Zo kwam een einde aan een bezoek dat in alle opzichten anders verliep dan verwacht.

Gelukkig had ik bijna al mijn geplande werkzaamheden af kunnen ronden. Het blijft me dwarszitten dat ik het bezoek met Astrit aan Tirana heb moeten annuleren. Tenslotte hebben heel wat vooruitgang met het project geboekt maar kon ik het belangrijkste deel niet afronden. Hopelijk biedt het geplande contact per e-mail voldoende uitkomst.

Albanië is het lelijke eindje van Europa.

Het kan tot een mooie vogel uitgroeien, maar het is de vraag of dat zal gebeuren..

Bij de groei is in elk geval heel veel hulp nodig. En alle hulp die we geven is te weinig.

Vele mensen in dit land verdienen het.

Gelukkig zijn er positieve ontwikkelingen te zien.

Maar alles is nog zo kwetsbaar.

Het mag niet wéér fout gaan.

Een paar dagen na mijn terugkomst, toen ik dit dagboek al voltooid had, werd duidelijk hoe dramatisch de oorlog in Kosovo zich ontwikkelde. Een stroom van tienduizenden, misschien wel honderdduizenden vluchtelingen trekt een land binnen dat zelfs te arm is om voor zichzelf te kunnen zorgen.

De ramp in Kosovo is verschrikkelijk en ook Albanië komt voor een onmogelijke situatie te staan.

Het zal toch niet zo zijn dat Europa deze mensen weer in de steek laat?